

דרייפוס – הגילוי, המשפט, המבוכה

מה כתבה העתונות העברית בראשית הפרשה?

גדעון קוץ

בימים אלה מלאו מאה שנה בדיוק לראשיתה של פרשת דרייפוס בצרפת. מעקב אחר העתונות העברית – באירופה ובארץ ישראל – בזמן ההוא מעלה ממצאים מאלפים ולעתים מפתיעים לגבי דיעותיהם ועמדותיהם של נחום סוקולוב, אליעזר בן יהודה ואחרים, ועתוניהם.

★ ★ ★

ב־15 באוקטובר 1894 נעצר בפריז קצין המטכ"ל היהודי קפיטן אלפרד דרייפוס באשמת בגידה ומסירת סודות לאויב. שמו המלא התפרסם לראשונה בעתון "לה סואר" ב־31 באוקטובר. משפטו הראשון נערך בדלתיים סגורות בין ה־19 ל־22 בדצמבר בפני בית דין צבאי. הוא נמצא אשם ונודון למאסר עולם. ב־31 בדצמבר נדחה הערעור שהגיש. ב־5 בינואר 1895 התקיים הטקס המשפיל של שלילת הדרגה. ב־21 בפברואר נשלח לרצות את עונשו באי השדים. כך הסתיים השלב הראשון, המקדים, של "פרשת דרייפוס" שהתפרצה מחדש, במלוא עוצמתה, החל מ־1896 עד לזיכורו המלא של דרייפוס ב־1906.¹

תגובותיהם של העתונים העבריים המרכזיים באירופה ובארץ ישראל והסיקור שהעניקו לשלב הראשון של הפרשה מעניינים במיוחד על רקע הקונצנזוס הכמעט מלא תחילה בדבר אשמתו של דרייפוס – ובצורך לנתק את הפרשה מבעיית האנטישמיות (עמדת המוסדות והעתונות היהודית בצרפת), בטרם תבוא ההתפכחות המאוחרת בשלב הבא, ובעיקר משום שבתקופה זו הבשילו תהליכים היסטוריים בחברה היהודית (בצד אלה שעמדו להופיע בחברה ובמדיניות הצרפתית).² מקובל להתייחס לתקופה זו כאל "הקש האחרון" בעיצוב הציונות המדינית של הרצל.³ גילויי האנטישמיות שנילוו לפרשה כבר בשלב מוקדם זה שינו גם את דעתו של פילוסוף יהודי צרפתי כמו ברנאר לאזאר על מקורותיה, ודחפו אותו אל רעיון הציונות הסוציאליסטית. עם זאת, התגובות אינן מיידיות. דיווחיו של הרצל בעתונו הווינאי "נויה פראיה פרסה" אינם נוקטים עמדה בדבר תפוחו האפשרית של הנאשם. הוא הוזכר רק פעם אחת את יהדותו ונמנע מלתאר את התגובות האנטישמיות, כולל בטקס שלילת הדרגה. על כך שההמון צעק גם "מוות ליהודים" הוא סיפר במאמר "ציוני" מאוחר יותר.⁴

בהנחה שהפרשה שימשה זרז באימוץ הגישה הציונית, יש לבדוק, אפוא, אם הציונים (נשתמש במונח זה אף שהתנועה

הציונית קמה רק ב־1897) של 1894 הגיבו על הפרשה "בהתאם", כלומר: כיצד עיצב ההיבט האידיאולוגי את הסיקור והתגובות. פרט למרכיב זה ניתן להניח כי התגובות הושפעו בהכרח גם ממרכיבים "עתונאיים" בסיסיים: המקורות, תדירות ההופעה, תחרות מקצועית וגם מקום הופעת העתונים, בהתחשב במעמד הקהילות היהודיות ואמצעי התקשורת שלהן באותם מקומות.

במזרח אירופה ובמרכזו בדקנו בתקופה שבה אנו עוסקים את גיליונות שני היומונים; "המליץ" (פטרבורג) ו"הצפירה" (וארשה), ואת השבועון "המגיד לישראל" (קרקוב); בארץ ישראל: "הצבי" (של אליעזר בן יהודה) ו"הכבצלת" (של י"ד פרומקין) – שניהם שבועונים.

באירופה

המליץ

"המליץ" היומי של 1894 היה ביטאון ציוני מובהק שהביע את רעיונותיהם של "חובבי ציון". עורכו, ליאון רבינוביץ', היה פעיל ב"חובבי ציון" והיה לו גם "קשר צרפתי" משום שלמד רפואה ומדעי הטבע באוניברסיטת סורבון ואף דיווח משם לעתונו (החל מ־1884). "המליץ" היה נתון בתחרות קשה עם מתחריו "הצפירה" על קהל הקוראים היומי המצומצם בעברית בתחומי הקיסרות הרוסית. עם פרוץ פרשת דרייפוס היה לו יתרון מובהק על מתחריו ועל עתונים עבריים אחרים. לרשות העתון עמד סופר קבוע בפריז, אברהם לודויפול, שסידרת הכתבות שלו הנושאת את השם "מכתבים מפריז", עליהן הוא חתם בראשי תיבות A.L., תוך שהוא זוכה לפופולריות ולהערכה רבה בקרב הקוראים. לודויפול היטיב לתאר את הפוליטיקה הפנימית הסוערת של צרפת ועסק גם בעניינים יהודיים מתוך נקודת מבט ציונית בלתי מתפשרת. לודויפול (1865-1921), שהיה פעיל בתנועת "חיבת ציון" באודיסה, ניסה לעלות ארצה כבר ב־1890 אך לא הורשה לרדת לחוף, יצא ללמוד בפריז ונתמנה ככתבו הקבוע של העתון הרוסי "אודסקי וסטניק". הוא היה ציר בקונגרס הציוני הראשון, כתב "הצפירה" ועורך "הצופה" (1903-1904) ואפילו הספיק להיות חבר מערכת "הארץ" בירושלים בתקופתו הראשונה. בימי פרשת דרייפוס הוא

קפיטן (סרן) אלפרד דרייפוס



הכיסוי השוטף של אירועי הפרשה, כמו עניינים אחרים באקטואליה הבין לאומית, התבצע באמצעות מברקי סוכנות הידיעות הרשמית "החברה הרוסית", שהוכאו ב"המליץ" (בניגוד ל"הצפירה", כפי שנראה להלן). הם הובאו במקורם הלקוני וללא "שיפוצים" ניכרים לעין, אך בגיליון 270 מן ה-18 בדצמבר 1894 (6 בדצמבר עפ"י הלוח היוליאני) מופיע במסגרת מדור הרפורטז'ות "עזרת סופרים", המכתב העשרים למניין כתבותיו של A.L. מעיר האורות, שהוקדש כולו לפרשה, ערב המשפט שעמד להיפתח למחרת. זהו מאמר יוצא דופן, ולכן גם חשוב, בכל הקשור לסיקור המשפט הראשון בעתונות היהודית כמו הכללית.

אם היהודים שמרו על שתיקה נבוכה או שהאמינו באשמתו של דרייפוס, הרי שבדעת הקהל הצרפתית, גם אלה שיהפכו אחר כך לדרייפוסרים (אלה שהאמינו בחפותו) בולטים, כמו ג'ורג' קלמנטו או ז'אן ז'ורס, השמיעו גידופים כלפי הקפיטן האומלל ואף דרשו עבורו עונש מוות. בתוך ים הדיסאינפורמציה ומעטה החשאיות שהכביד גם על משקיפים בין לאומיים ניטרליים פחות או יותר (ראה דיווחיו של הרצל) לקבוע עמדה מנומקת לגבי מחול השדים, הפגין לודויפול ראייה חדה וחד משמעית, כפי שנדרש ממאמר עתונאי, המסתמכת על האידיאולוגיה המניעה אותו, אך גם על ידע ניכר לעין של הפוליטיקה הצרפתית.

כותרות המאמר מדברות בעד עצמן, ואינן מותרות מקום לספק לגבי עמדתו של הכותב:

עניין דרייפוס ושנאת ישראל — ערך האשמה — עלילה חדשה — שונאינו ו"אוהבנינו" — ענין קשה מאד — סודות הממשלה — קורות האשמה — הראיות והזכר לדבר כי העלילה בשוא ושקר יסודה — הפליטון של "העתון הקטן" — ביורו המשפט.

נקודת המוצא ה"ציונית" של לודויפול היא המשכיותה של האנטישמיות כאורך הגלות:

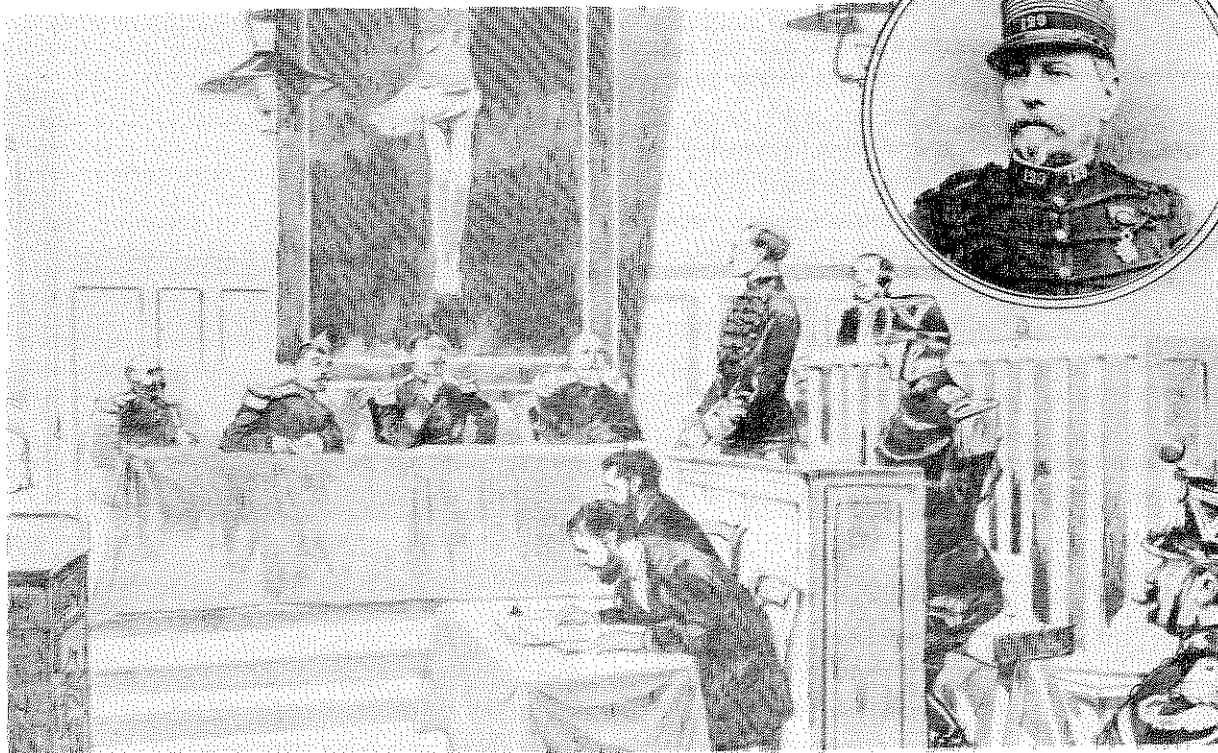
דור דור ועלילותיו. לא בפעם הראשונה רואים אנחנו את השנאה לישראל, במשך ימי היותו בגלותו ממציה עלילות שוא שונות על העברי, רתו ותורתו... אחרי עלילת דם באה עתה עלילת בגד. הראשונה, על פי הרוב, בארצות הנאורות תפעל רק על לב ההמון השפל... צריך היה אפוא להמציא עלילה חדשה אשר תתאים בתכונתה לתכונת הזמן והמקום... אך יש עוד צורך במופתים לקוחים מן החיים, כי השנאה לישראל אשר התגברה בעשרות השנים האחרונות איננה רק מחלה עוברת כי אם צרעת ממארת אשר דבקה בחברה האירופאית... יהיה ענין דרייפוס אל נכון אחד המופתים היותר חותכים, היותר מכריעים...

מדובר אם כן ב"המצאה" חדשה של אותה אנטישמיות ישנה. "עלילת בגד" במקום עלילת דם, כדי להעניק אדרת מכובדת לגברת השפלה. השלב הראשון של הפרשה מהווה עבור לודויפול גם הוכחה שאי אפשר לסמוך על "ידידים". ואכן אלה, סוציאליסטים ורפובליקנים, יתגלו רק בשלב השני כשדילפו ההוכחות לעלילה. בינתיים השיקול ה"נכון" הוא להזדהות עם ה"פטריוטים":

היה, בלי ספק, דמות מרכזית בעתונות היהודית העברית, ובניגוד לעמיתים אחרים — מתחילתה.

באופן כללי הצטיין "המליץ" בתקופה זו בריבוי כתבות מחור"ל, בניגוד למתחרו "הצפירה" שסמך בעניין זה על כושר פרשנותו הבלתי נלאה של עורכו נחום סוקולוב.

פתיחת משפטו הראשון של דרייפוס. למעלה: אב בית הדין, קולונל מורל



שלילת הדרגה מדרייפוס בחצר ה"אקול מיליטר". למטה: מפקד הטקס, הגנרל דאראס



בית המשפט על פי חקי הצבא חרץ פה אחד דין דרייפוס, כי ישב כל ימי חייו במצודה. דעת מכה"ע [מכתבי העתים, העתונים] נוהה מדובר המשפט שחרצו על דרייפוס וכותבים שלפי החוק משנת 1848, לא חרצו עליו משפט מוות.

בגיליון 287, מה-8 בינואר 1895 התפרסם ב"המליץ" תאור הטקסט המשפיל שערכו לנירון:

היום הסירו מעל הקפיטן דרייפוס את כל אותות פקיד צבא אשר על מדיו כחצר ביה"ס ללימודי תכסיסי מלחמה [אקול מיליטר] במעמד גדוד אנשי צבא. כאשר ניגש אחד משרי החמישים אל דרייפוס לקרוע את פסי הזהב מעל בגדיו ולשבור את חרבו, קרא דרייפוס בקול גדול: הנני נשבע כי חף אנוכי מפשע, חחי צרפת! המון העם אשר התגודד ברחוב קראו: מות לבוגד! אתו כן החלו להעביר את דרייפוס על פני כל אנשי הצבא אשר עמדו במערכה וכאשר עבר על פני סופרי מכה"ע קרא להם: הודיעו נא בכל ארץ צרפת כי נקי אנכי מפשע! אחדים ממפקדי הצבא קראו לו: הלאה יודא! דום בוגד! דרייפוס פנה אליהם בחמה ובקצף גדול, אולם אנשי הצבא המלווים אותו הרחיקוהו משם.

קריאות ההמון נגד היהודים נעדרות מדיווח זה, כמו מדיווחים אחרים.

אך עוד קודם, ב-6 בינואר 1895 התפרסם מאמר התגובה הרשמי של העתון על תוצאות המשפט. המאמר שנשא את השם "דבר דרייפוס" חתום על ידי M. נראה כי גם כאן מדובר בלודויפול. מסקנה זו ניתן להסיק, בין השאר, מהשוואת מרכיבים סגנוניים האופייניים לכתיבתו, מכך שהוא מפנה את הקורא אל "המכתב העשרים" שלו מפריז, מן האיזכור החוזר של "מסתרי פריז" וכמוכן — מן הטיעונים שאינם משתנים, גם אם הניסוח מתון יותר, כיאה למאמר האמור לבטא את עמדת העתון. "אבל גדול ליהודי צרפת..." — מודיע המחבר בראש המאמר כדי להגיע בסופו למסקנה שאם יהודים אלה לא יתפכחו יהיה מקום בעתיד לאבל גדול יותר.

מאשימים את דרייפוס בכך שמסר סודות של "ארץ מולדתו לעם נכר, וכי בא בדברים עם באי כוחו של העם הנכר למסור בידו את גורל צרפת. גם היה הקפיטן דרייפוס בעצה אחת עם העם הנכר לתת לו תואנה ואמצעים לערוך מלחמה נגד צרפת ולהחריבה ולהשמידה." אך בגלל סודיות המשפט אין לדעת "עם מי הצדק, עם המאשימים או עם אלה אשר גם כעת לא יחדלו אף רגע להאמין בנקיון כפיו של הקפיטן דרייפוס." לודויפול אינו מותיר מקום לספק באיזה צד הוא תומך. נימוקי התומכים: "יד נקמה פרטית מצד אויבי הקפיטן או יד שנאת ישראל בכלל באמצע. שתי ההשערות האלה גם יחד אינן רחוקות הרבה מן האמת" הוא קובע משום ש"לא נתבררה הסיבה אשר בגללה היה יכול דרייפוס לעשות מעשהו... מעטים מאוד אלה אשר יאמרו כי מכר דרייפוס את סודות ארצו לארץ נוכריה בכסף." העתונים עוסקים בניחות פסיכולוגי של "מצב נפשו" הכללי והפרטי, כדי למצוא את המניע לפשע. באופן כללי, על פי טיעונים אלה, כל

"אשמת הבגידה העליונה" אשר נתנה ענין לסופרי צרפת לענות בו זה כירח ימים ואשר תובא בפני "סוד שופטי צבא" בעוד ימים אחדים, הראתה פעם יתרה את אמיתות פתגמו של המשורר: "שמרני אל מאוהבי ומאויבי אשמרה בעצמי". האשמה הזאת אשר רק אחת מהעלילות הנמבזות, אשר היה ישראל למטרה לחציהם זה כאלפיים שנה. היא הראתה לנו במראה הנכון את שני המתנות גם יחד, מחנה שונאינו ומחנה "אוהבינו". שני המחנות האלה התחברו ויהיו בענין הזה בעצה אחת לעשות את כל ישראל ערב בעד חטאת היחיד, גם מבלי לחקור ולדרוש אם בכלל יש פה גם חטאת היחיד. אם באמת עשה הקפטן העברי הנאשם את אשר יטפלו עליו זדים אנשי מרמה בערמתם...

לאחר תיאור השתלשלות העניינים בפרשה מצביע לודויפול על סודיות החקירה שאיפשרה השערות וספקולציות שונות: "ימים אחרים לא נודע שם 'הבוגד', אך כאשר נודע השם הזה, אז רק אז החלה המלחמה האמיתית והחלו ההשערות היותר מעוררות צחוק..." כאן בא תיאור מאמרים בעתונות האנטישמית של דרימון ואחרים: "...אולם לו נשמעו כל הקולות הזרים והמשונים האלה רק בפי שונאינו, כי אז לכל הפחות, יכולנו להבין אותם. השנאה העזרת מקלקלת את השורה. אך קולות זרים ומשונים מאוד שמענו גם מפי 'אוהבינו'. כמעט כל העתונים חשבו לנחוץ להראות על יהדותו של הקפיטן הנאשם ולברוא אגדות שונות אשר היו מעוררות בנו בל"ס [בלי ספק] צחוק לולא העירו בנו רגשות מרים מאוד..."

לודויפול מבהיר גם כי על פי טענת שר המלחמה מרסייה, מתבססת האשמה על "מכתב אחד". דרייפוס ופרקליטו מכחישים, ויש אומרים כי יד אנשים בצבא בדבר "הרצים להרחיקו מהצבא בהיותו אחד מהיותר מצוינים בין שרי הצבא והוא היה יכול אל נכון לעלות למעלה גבוהה במצבו המדיני בפריז. בכלל חזון עלילות כאלה נפרץ מאוד ומסתרי פאריז אינם רק ספורים יפים, כי אם גם אמתים..."

בקלות הדעת והמקיאולוזים של הפוליטיקה הצרפתית, באמצעות איזכור ספר הפופולרי שתורגם (בהמשכים) גם לעברית, מוצא לודויפול סימנים נוספים לעלילה. דרייפוס הואשם בכך שהוא הולל ורודף תענוגות בשרים ולכן עשה מה שעשה למען אשה או כסף אבל "הוא בעל אשה יפה מאוד ושני בנים נחמדים... איש משפחה אוהב..." ואין לו גם צורך בכסף. "כל הטעמים האלו יתנו סעד וסמך, כי לפנינו עלילה בזויה."

לודויפול מביא גם סיפור שהתפרסם ב"פטי ז'ורנאל" (העתון הקטן) והמתאר פרשה דמיונית המזכירה מאוד את זו של דרייפוס. כל העתונים ציטטו אותה, פרט ל"פטי ז'ורנאל" עצמו... דרייפוס ופרקליטו דרשו משפט גלוי, אך ספק אם שר המלחמה יסכים. "נחכה נא ונראה בעוד ימים אחדים איך יפול דבר", מסכם לודויפול, אך נראה שאין לו אשליות מיותרות.

מברקי "החברה הרוסית" דיווחו בקצרה על השתלשלות המשפט. ב-25 בדצמבר 1894 התפרסמה ידיעה על גזר הדין:



יהודי צרפת אינם אלא אשכנזים (גרמנים) ללא אהבת מולדת, והרי היהודי הוא "הנודד הנצחי" בלי מולדת כלשהי. "ובכל מקום שיהיה היהודי, ימכור הכל ויעשה סחורה מכל דבר." הטוענים כך, כלומר האנטישמים, רואים "על כל צעד ושעל את רוטשילד, את חברת 'כל ישראל חברים', לעומתם אלה המחפשים את הסיבות באופיו ה"פרטי" של הקפיטן, מעלים את הסברה שדרייפוס "לא היה מוכשר מטבעו להיות איש צבא... הדבר הזה העיר עליו את חמת הראשים... השנאה הזאת, לפי דעת הסופרים הנוכרים, העירה גם בלב דרייפוס שנאה עמוקה לשונאיו בנפש ומעט מעט נהפכה השנאה הפרטית הזאת לשנאה כללית, לכל עם צרפת" לודויפול פוסל כל הגיון בטיעון כזה. מדוע היה על דרייפוס לבגוד במדינה שהעלתה אותו בדרגה והיתה הראשונה "לעשות ליהודים לא רק חסדים כי אם גם משפט?" (גם אם התנאים לזכויות אלה אינם מקובלים על "יהודי מזרחי" כמותו). ולמי הוא היה אמור למכור את מולדתו? לאשכנזי. "לארץ אשר לא הצטיינה מעולם באהבה יתרה לעם ישראל, לארץ אשר אם לא הולידה את האנטישמיות, לכל הפחות היתה הראשונה להחיותה." גם פרקליטו של דרייפוס, דמאנו, ש"איננו מאוהבי היהודים, להיפך, כבר ראינוהו פעמים אחדות בעצה אחת עם האנטישמים," משוכנע בחפותו. ולודויפול חזר על המשל האהוב עליו שבו השתמש כבר, כאמור, במאמרו הקודם: "כל זה יתן לנו הרשות להביט על האשמה בעין ספק ולראות בה אחד ממסתרי פריז." ועוד: "ארשה לי בכל זאת לשמור בלבי את הספק ע"ד [על דבר] אשמת הקפיטן דרייפוס" — מסכם לודויפול במתינות את עמדתו ומפנה את הקורא אל מסקנות מאמרו הקודם. המסקנות במאמר הנוכחי נוגעות למצב היהודים במערב אירופה.

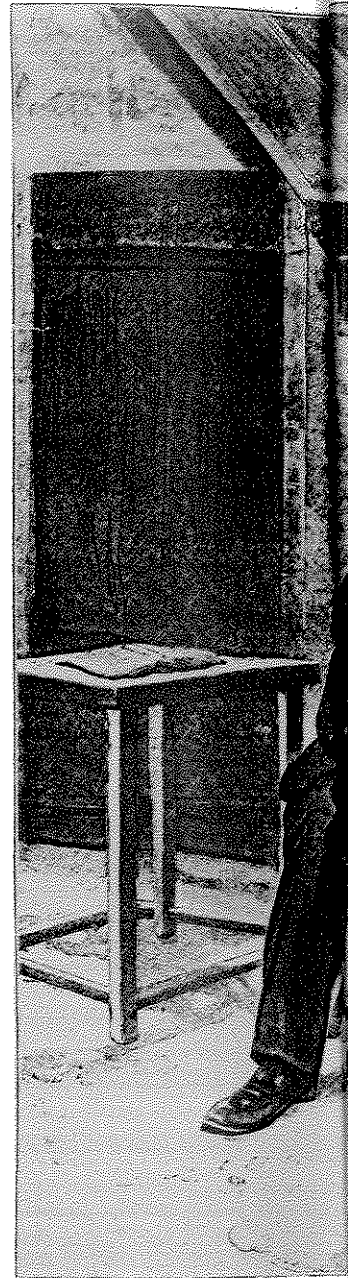
"לא פעם ושתיים הוכחנו במאמרנו כי מצב היהודים בצרפת אינו כפי שתארוהו להם אחינו בארץ הזאת," מזכיר לודויפול, בניגוד לאינטלקטואלים אחרים במזרח, דוגמת סוקולוב, הנוטים לראות בשיווי הזכויות בצרפת את התגשמות השתלבות היהודים בחברה הכללית. עכשיו, אם תפרוץ מלחמה עם גרמניה יואשמו היהודים באחריות לתבוסה אפשרית: "את אשמת נפילתה תשים על ראש אחינו... האם גם עלתה המחשבה הזאת בלב מי שיהיה, לו היה הנאשם, למשל, בן אמונה אחרת, למשל פרוטסטנטית או גם מחמדית? ובנוגע ליהודים הכל מותר." היהודים החזירו לצרפת טובה בנאמנותם, אלא שמעניקי הזכויות הם כפויי טובה. "עלובה החברה שצריך להזכיר לה את האמת האלה; עלוב העם אשר בלי הזכרות כאלה לא ידע, או ישכת, את חובותיו! אך... עלובה עוד יותר היהדות באירופא המערבית אשר מכל הלקחים האלה עוד לא לקחה מוסר ועוד כמקדם היא שטופה בהבליה ולא תשמע את הקול הגדול והנורא העולה באזניה." סיכום ציוני נאות ואזהרה בצדו. האמנציפציה לא ביטלה את האנטישמיות וההתעלמות ממנה תוביל לאסון גדול בעתיד.

לודויפול לא הניח לאנטישמיות הצרפתית והמשיך להתריע נגדה

ולהוקיע את שאננות הקהילה היהודית בצרפת. בגיליון "המליץ" מ־17 בינואר 1895 הוא כתב:

אחינו בצרפת נרדמים וכעת אשר סביבם נשערה [נסערה] מאוד לא יחדלו בכל זאת להשאר בתוך ענן חלומותיהם הנעמים. לו הקיצו כעת משנתם העמוקה, כי אז ראו את הענן הכבד העולה על שמי חייהם... אך העב הנראה בקצה השמים לא יעמוד בלכתו, כי נרדף הוא בכח ועוז ע"י הרוחות הנושבים באויר, והיה בהשמע קול הרעם אז תקיץ היהדות הצרפתית, תתבונן סביבה ואז לא ידוע האם לא כבר יעבור המועד, הבית יהיה עשן... וכשאני שומע מי ממנהיגי היהדות בארץ צרפת קורא בקול גדול: "האנטישמיות [האנטישמיות] זה הנטע האשכנזי אשר יחפצו אחרים לטעת על שדמות צרפת. לא יעשה שורש בארצנו היפה והנחמרה." וכשאני שומע את הדברים האלה, או ירגש לבי רגש מר מאד, יען כי אני רואה יחד עם זאת את השנאה לישראל באה כרקב

דרייפוס באי השדים, המום ומיאוש.
איור בן הזמן



בחפזותו של אביו שנשפט "מבלי אשר הוגדר על מה ולמה" ומביע את בטחונו ש"המצא ימצא איש הכליעל אשר עכר את אביו."

הצפירה

"הצפירה" של וארשה כ-1894 היה נחלת היחיד של נחום סוקולוב (1859-1936), שהצליח לאחר מערכה משפטית לנשל מן העתון את שותפו הקשיש, מייסד העתון חיים זליג סלוננימסקי. סוקולוב נחשב כבר אז ל"תופעה" בעתונאות העברית. בעל ידע נרחב בתחומים שונים, כיאה לנושא דגל ההשכלה, והספק עצום בכתיבה. תחומי התעניינותו היו מגוונים והוא נתן להם ביטוי בכתיבתו, עד כדי כך שלעתים קרובות הוא כתב בפועל חלק נכבד מן העתון. זהו המצב בתחום ענייני החוץ. בניגוד ל"המליץ" ממעט סוקולוב בשימוש בכתיבי חוץ ואת החסר הוא השלים בסינתזה ובפרשנויות פרי עטו. הוא קרא עתונות צרפתית וגרמנית שניתן היה להשיגה בווארשה במהירות יחסית, ללא הקשיים על דרכה לפטרבורג, למשל. הן מבחינת תנאי התקשורת של התקופה והן מטעמי צנזורה. סוקולוב, כמשכילים יהודים אחרים, גילה עניין מיוחד בצרפת והרבה לכתוב ולהקדיש מקום בעתונו הן לאירועים המדיניים שם ובעיקר למעמדם של היהודים שזכה אצלו להערכה רבה. סוקולוב, אדם משכיל שהעקב בסקרנות ולעתים באהדה אחרי פעולתם של החוגים ה"לאומיים" ביהדות, היה רחוק עדיין מדמות "האישיות הציונית והלאומית פאר אקסלאנס" שמייחס לו קוטיק.⁵ עד למהפך שעבר עליו לאחר פגישתו עם הרצל בקונגרס הציוני הראשון בבאזל ב-1897 – סוקולוב, כמשכילים אחרים, היה תומך נלהב בהשתלבות היהודים בחברה הסובבת אותם, ובראש וראשונה באמצעות כיבוד החוק ודין המלכות. אשר לגישתו הפרופסיונלית לעתונות ולעתונאות, כבר אז ניתן להבחין בבירור כי אין לו בעיה מיוחדת "להתאים" את המציאות לאידיאולוגיה, לא רק על ידי כתיבת פרשנות או סלקציה של המידע אלא גם על ידי "שיכתוב" החדשות בהתאם לאידיאולוגיה ול"קר" של המערכת. למרות המהפך בדיעותיו תישאר "תכונה" זו טבועה בו גם כעתיד, והוא יהיה חסיד מובהק של "עתונות מודרכת", לא רק ב"הצפירה". מבחינה זו הוא "המקצוען" הראשון של ההסתברה הציונית.⁶

הדיווח השוטף על פרשת דרייפוס מתחילתה מובא במברקי "החברה הרוסית", אך סוקולוב לא הסתפק בכך והרבה להתייחס לנושא בסקירת ענייני החוץ שלו ובמסגרות אחרות. הנה הדיווח על גזר הדין של דרייפוס בגיליון "הצפירה" מה-24 בדצמבר 1894:

משפט דרייפוס נחרץ. הוא נתחייב תוכת גלות לארץ גזירה לכל ימי חייו, אך קצות הדין התגלו במכה"ע [מכתבי עת, עתונים], אולם רובם לא נתנו להתגלות כרבים, לבלתי הרגזו את הממלכה מן החוץ הנוגעת בדבר. כל עורכי מכה"ע קבלו צו ופקודה נמרצת להזהר בלשונם לבלתי הסיר את המסכה הנסוכה על פני המשפט הזה. מכה"ע אחרים הודיעו עניינים אחרים מן המשפט, ואולם עד עתה עוד

בעצמות עם צרפת; יען כי רואה אני את הרקב הזה מתפשט בגוף העם לארץ, לרחב ולעמק; יען כי רואה אני כי העש הזה בנפש ועד בשר יכלה, מן הגדול בעם עד הקטן שבקטנים בהמון העם...

ובגיליון ה-18 באפריל 1895 הוא מנתח את הצלחת העתונות האנטישמית, ומציין:

השנאה והקנאה חיות הנה, אפוא, בלב עם צרפת ביהוסי אל היהודים... אך אם יבוא איש מאתנו ויאמר כי בראשית צמיחת האנטישמיות בצרפת אפשר היה לככות את האש, ישגה מאוד... אש תמיד היא...

"המליץ" המשיך לנקוט עמדה פרו-דרייפוסאית גם עם שכוך גל האקטואליה הראשון. כך, בגיליון ה-5 בפברואר 1895 הוא הודרו לצטט את העתון ההונגרי "מאגיאיר הירלאפ", שפירסם מכתב של בנו של דרייפוס לידיד בבודפשט שבו הוא מביע את בטחונו



נחום סוקולוב



אברהם לודופול

השמועות סותרות ומכחישות אשה את דעותה. עפ"י מכה"ע אחדים לא נענש דרייפוס על אשר עשה, כי אם על אשר זמם לעשות...

הדגש הוא על סודיות המשפט, על כך שפרטי האשמה אינם ידועים, מה שגרם לשמועות שונות. בכל זאת "הצפירה" יכול להתנחם בכך שהעתון "Le Temps" גינה את "המעלילים על היהודים עלילות דרייפוס". "אם דרייפוס חטא ואשם — הוא לברו עוונו ישא", אומר העתון הצרפתי. בעיה קטנה: בדיווחים הקודמים לא התייחס "הצפירה", המסתמך כאמור על עתונים וסוכנות הידיעות הרשמית, על המסע האנטישמי בעוד שב"המליץ" הופיעה כבר כתבתו החריפה של לודופול.

ב־26 בדצמבר דיווח העתון על הגשת הערעור של דרייפוס אך גם על כך ש"פרטי הדין והמשפט של דרייפוס עודם סתומים וחתומים". פרט לבעיית סודיות המשפט מובאות גם תגובות עתונים בגרמניה הנוטים, כמוכן, לתמוך בחפותו של דרייפוס:

כברלין ישיחו רבים בדבר משפט דרייפוס. מה"ע [מכתבי העת] הביעו רגשי תמהונם על העונש החמור, ואחד מנושאי המשרה הגבוהים גלה את דעתו כי לממשלת אשכנז לא היה כל שיח ושיג עם דרייפוס.

תגובתו הראשונה של סוקולוב התפרסמה רק ב־31 בדצמבר 1894, במדורו "דברי הימים":

גם בצרפת לא ראינו מראות נחמדים בימים אלה. פקיד צבא נחשד על עון גדול מאוד וגם נשפט וגם נענש. אם באמת חטא ואשם הפקיד הזה, כי עתה היטיבו השופטים לענשו עונש חמור מאד. אך איה איש זולתי השופטים אשר ידע מה חטא דרייפוס? הן שערי בית המשפט היו סגורים בעת המשא ומתן, וגם את שפתי עורך הדין סגרו כחותם צר, ואולם למרות המתג והרסן, למרות החכה אשר הטילו השופטים לתוך פיו, עוד התמלטה מפיו שיחה קלה אחרי גמר דינו של הנאשם, כי כל האשמה נוסדה על מכתב בן בלי שם המיוחס לדרייפוס, והמומחים להכיר את כתב היד היו חלוקים בדעותיהם, אם באמת זה הוא כתב ידו של דרייפוס או לא. אמנם אין לערער אחרי מעשה בית דין כלום. השופטים חרצו משפט — לפי ההשערה עפ"י רוב דעותיהם של המומחים... אך דעת הקהל טוחבת אל מקום המשפט גם את היהודים פקידי הצבא וגם את כל הנקרא בשם דרייפוס....

סוקולוב הלגליסט נמנע מלהביע דעה מפורשת, אך הוא מבקר את סודיות המשפט ומביא את טענות עורך הדין של דרייפוס לגבי ההוכחות. הוא נשאר נאמן לכלליו ש"אין להרהר אחרי מעשה בית דין כלום". ומשפטם של שופטים צבאיים צרפתים נאמן עליו כמו כל משפט אחר.

ב־3 בינואר 1895 דיווח "הצפירה" על כך כי "כל מכה"ע מגששים באפלה על אודות ענין דרייפוס", ומביא את השמועות ששר המלחמה מרסיה יזם את הפרשה כדי לתפוס את השלטון. העתון הרגיע את הקוראים כי טקס שלילת הדרגה לא יערך "בריש גלי קבל עם" אלא "בחצר בית מחנה הצבא" מחשש לפרעות.

אליעזר בן יהודה



כדיעבד אנו יודעים שב"אקול מיליטר" יש, בכל זאת, מקום לצופים לא מעטים.

בגיליון ה-8 בינואר 1895 הובא דיווח אופייני ל"סינתזה" שעושה סוקולוב כחומר המגיע אליו והמוצג בתור "דיווח מפרויד":

למשפט דרייפוס גדולים חקרי לב. כל מכה"ע מספרים, כי כעת אשר

הוצב דרייפוס על עמוד הקלון לעיני שלושת אלפים אנשי צבא להפשיט ממנו את בגדי השרד ולהבוותו קרא פעמיים: הגני נשבע בחיי אשתי ובני, הגני נשבע בכל דבר קדוש ויקר אל לבי, כי אנוכי חף מפשע. ויען העם: מות ואבדון לכוגד! ובעת אשר העבירוהו לפני העם וירא את סופרי מה"ע אז קרא אליהם: הגידו לעם, כי נקי אנוכי מחטא, כי אך כתבים קלי ערך אשר אין חפץ בהם הוצאתי מידי בתקותי להשיג בעצם כתבים מביאים תועלת לממשלתנו. ואז קראו פקיד צבא אחרים: הלאה יהודה איש קריות (יודאש) ודרייפוס הוסיף לאמר: זכרו, כי בעוד ימים ושנים צדקתי כאור תצא ומרשיעי יסגו אחור! מכה"ע רבים מביאים את הדברים האלה ואומרים, כי הרין והמשפט הוכיח את רשעת הנאשם. כל מכיריו יודעים, כי ידיו רב לו להגות בדבריו את כל הקרב אליו, כי פיו חלק מחמאות, ובכל זאת שבע תועבות קננו בלבו!

העיבוד ה"חופשי" הזה של מברקי טוכנות הידיעות וקטעי דברים מעתונים צרפתיים עיוותו עובדתית את "הודאתו" כביכול של דרייפוס בפני העתונאים על שהעביר מסמכים חסרי ערך למפעילו הגרמני בתקווה לקבל בתמורה מידע בעתיד. סוקולוב פשוט "מחבר" שני סיפורים שונים. בשיחה שקיים עם הקפיטן לברן-רנו שבא ללוות אותו לטקס, סיפר דרייפוס על הצעה שקיבל מרס"ן דה קלאם מהמטכ"ל להסכים ל"עיסקה" שבמסגרתה יודה שניסה "למכור" סודות "לא חשובים" — הצעה שאותה דחה. לברן סיפר על כך לכמה קצינים ואלה העבירו סיפור משובש לעתונות. באותו לילה סיפר לברן עצמו את הסיפור במועדון "פולי ברור", שם בילה עם ידידים, וכתב "לה פיגארו" שנכח במקרה במקום מיהר להעביר למערכת את דבריו. הסיפור גרם מבוכה לשלטון לא בשל עניין ההודאה אלא בגלל האשמה ישירה של הנספח הצבאי הגרמני. אך בשום מקום לא נאמר, כי דרייפוס ערך "יודוי" זה באוזני העתונאים. סוקולוב חיבר ו"עיגל" את הקצוות. גם ציטוט "מכה"ע רבים" בלי לזקוב בשמם ובנטייתיהם, היודעים לספר על תכונותיו השליליות של דרייפוס כהוכחה לבגידתו ולחוסר אמינותו, הוא צעד מוטע ומוטעה של העתונאי סוקולוב שלא היה במקום ולא הכיר את האיש והנסיבות. ה"קונצנווס" האנטי-דרייפוסרי שלודויפול יצא כנגדו בתוקף רב, מאומץ בלי מאמץ מיותר על ידי סוקולוב. במאמר בשני חלקים בגיליונות ה-9 וה-10 בינואר 1895, תחת הכותרת "משפט נורא" הציג סוקולוב את עמדתו הנחרצת כלפי המשפט והפרשה.

החלק הראשון הוקדש להרצאת העקרונות המקודשים בעיני סוקולוב בנושא אזרחותם של היהודים במקומות מושבם. בתחילתו הוא הביע צער על כי "אנשים חכמים ונבונים, אשר כשרון בם לעמוד במקום גדולים ולהיות מופת לרבים ידכו ושחו תחת בני בליעל, ובלי משים יאבדו." הוא מקווה ש"לא לנצח יחגור הרשע גיל והצדק ילבש שממה, לא לנצח ינתנו בני עולה במרומים וישרי לב בשפל ישבו, כי יש עין רואה ואוזן שומעת." העמדה כלפי דרייפוס נקבעת מיד (בהמשך יופיע שמו רק בחלק השני): "הנה כן מעינו לא יהמו ונחומינו לא יכמרו לדרייפוס,

ALFRED DREYFUS

CINQ ANNÉES DE MA VIE

1894-1899

ספר שכתב דרייפוס על הפרשה והמאסר באי השדים –
"חמש שנים מחיי"

"אולי רוח שגעון צרר את דרייפוס בכנפיו... וכבר החלו תלמידי לומברוזו [קרימינולוג יהודי איטלקי, בן התקופה], הבקיאים ביני נפשות להגביה עוף על כנפי הדמיון ולקרא שם לשגעון נכער זה." אשר לתקווה כי המשפט יתן את התשובות – "כי שם תוסר המסכה הנסוכה על פני תועבת דרייפוס, אך גם התקוה הזו תמה נכרתה." הסניגור "דעמאנוש [דמאנו] הודיע, כי כל האשמה תלויה במגלה אחת קטנה כפסיד", והוא משוכנע בצידקת מרשו. כל זה לא משכנע את סוקולוב:

אין אחר מעשה בית דין כלום! דרייפוס ישולח עתה מחוץ למחנה צרפת, אך מחוץ למחנה ישראל כבר שולח ברגע הראשון אשר השיאתו יצרו לבגוד בארץ מולדתו. אם באמת חטא ואשם האיש הזה, עונו נכתם על לוחות קורות עמו כי דרייפוס עשה את ההפך מכל אשר הורונו מחוקקינו ונביאינו וחכמינו. דרייפוס עשה את ההיפך מן הלכת הטוב אשר הוא חותם תכנית ותורה ותעודה לבני עמנו מדור דור ועל כן אם נכון פשעו לא לנו הוא.

סוקולוב דאג לסייג את התבטאויותיו כלפי דרייפוס בכמה "אם", אך התניה זו לא הפריעה לו להסיק מסקנות. כאמור, עבורו כפרשן, המידע הוא רק משל. סגנונו המליצי העשיר רצוף ציטוטים מתהילים, עמוס, דברים ויחזקאל – אך הכתיבה העתונאית מסורבלת הרבה יותר מסיגנונו הענייני המודרני של לודויפול. סירבול זה הגיע לשיא במאמר נוסף שפירסם סוקולוב חמישה ימים אחר כך ושנועד, ככל הנראה, לתקן במידת מה את רישומו הקשה של המאמר הקודם. טקס ההשפלה, התחזקות הגל האנטישמי, עיון בעתונים הצרפתיים ומאמרים בעתונות הגרמנית שהגיעה אליו, הקו הדרייפוסארי הברור של "המליץ", תגובות בעולם היהודי ויש להניח שגם תגובות בקרב קוראי "הצפירה" – כל אלה הביאו אותו למעין הצטדקות שבאה לידי ביטוי בכתיבה ב"זיגונים", תוך

אשר בגד בממשלתו, ורגש חמלה לא יתעורר בקרבנו למראה הענש והקלון. זורע עולה יקצר און ואחריתו מרה כלענה. זאת החוקה לכל אורח ותושב בארץ לדרוש את שלום ממלכתו, ולנו, בני ישראל, זאת היא אחת מהחובות הכי נכבדות אשר יקר ערכן לנו במאד מאד על פי הדת, וגם הבינה הישרה תאשר והקיים את דברי הדת." דרייפוס הוא, אפוא, עבור סוקולוב רק משל להמחשת טיעונו, לא גיבור אירוע מוחשי שעליו, כעתונאי, להשתדל להגיע אל חקר האמת שבו.

במסגרת השיעור שלו באהבת המולדת הביא סוקולוב ציטוטים מהמקרא ומהמדרש, מירמיהו, משלי וקהלת, כדי להרגיש שהתורה דורשת לשרת ולקבל באהבה את דינה של כל ממשלה, יהודית ולא יהודית, אוהדת או מפלה. הוא מזכיר בנרון את דברי רבי חנינא: "הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו."

בחלק השני טיפל סוקולוב ישירות בדרייפוס. מסקנתו ממה ששמע וקרא היא חד משמעית: "הן נוכח כל הדברים והאמת האלה יראה כל איש כי רשע-כסל ודעה כוזבת ונפתלה ומשפט מעוקל הוא להשיא את נכסת ישראל אשם בוגד ופושע כדרייפוס. אם חטא ואשם האיש הזה, ראשית חטאו היתה לעמו ולתורתו." תפיסת האנטישמיות של סוקולוב מנוגדת לתפיסה הציונית של לודויפול. עבורו, כמו עבור הוגי דעות יהודים ולא יהודים לא מעטים באותה עת, היהודים בעצמם הם שאחראים לליבויה של האנטישמיות או לדעיכתה. למרות הספקות שמעורר המשפט נותר סוקולוב שבוי בידי הדימוי החיובי שיש לו על צרפת ש"נתנה ליהודים משפטי אזרחים ותמלא ידם לכהן כהונה בדברי מדינה ולהיות חיילים בצבאות גיבוריה..." ומה על היהודים לעשות כדי לרסן את הגל האנטישמי העולה במדינה זו?

ומה אפוא חובתו לעמת התעורר השנאה העתיקה לתתיה? הלא חובתו היא להראות בעליל, כי הננו גוי צדיק שומר אמונים... [ובמקום זה] פתאום רעם מחריד יגזיז ארץ, יך הכפתר וירעשו הספים; הנה איש עברי אשר הממשלה חפצה ביקרו, הנה איש אשר נתנה המשרה על שכמו לכהן בכהונה נכבדה בצבא המדינה, הקבצו וראו מה עולל האיש הזה! הוא חתר בין כתבי ממשלתו ויגזול משם מגילות סתרים, שפוני טמוני בתי הפקודות... וימסרם בידי האויב הצורה לצרה לתפילה למשואות!

מעגין סוקולוב מודע היטב לביקורת הקשה נגד הליכי המשפט ואף אינו מייחס אמינות לניסיונות השונים להסביר את מניעיו של דרייפוס, שאליהם התייחס לודויפול:

"ועוד רעה חולה מזו כי עוננה חשכה רובצת על כל המשפט הנורא. ואין יודעים דבר נכון וברור מה חטא דרייפוס ומדוע חטא." אומרים שמכר סודות "בעד בצע כסף, אבל האיש הזה הוא עשיר רב אוצרות... הצרפתים ראו מעשה ונזכרו משל קדמוני הכל מהאשה, ותאבי חדשות יצאו לחפש את עקבות בת חוה אשר נתנה לבן אדם זה מפרי העץ ויאכל." זו לא נמצאה. השערה אחרת:

מרוע היה המשפט הזה כמעשי בראשית וכמעשי מרכבה שאין דורשים בהם ברכים, יען כי הבאור בברכים אלה היה יכול להסיר את קצה המסך, ואז מי יודע אם לא היתה אחרית המודיעין האלה כאחרית דרייפוס... על המשפט הזה כבר דיברנו במאמר מיוחד. לא נביאים ולא בני נביאים אנחנו. הענן הרובץ על פני משפט דרייפוס הוא כבר מאוד וגם עין בקורת חודרת לא תבקיע לה דרך בערפל הזה. אחת נדע, כי דרייפוס נענש ככבוד בארץ מולדתו. אם באמת בגד בארץ מולדתו, אז הנה אנחנו הראשונים לשימו לדראון, יען כי הוא יהודי וחובתו היתה לחוס על עמו ועל תורתו. אבל אם חטא דרייפוס או לא — אין אנתנו להגיד דבר ברור. לפי פשוטו של מקרא, בבית דין אשר שפט את דרייפוס ישבו אנשים חכמים ונשואי פנים, פקידים מצויינים, רחוקים משלמונים ונוזרים מתאות נקם וקנאה, ואם פה אחד חיבו את דרייפוס, הרי בלי ספק מצאו את עונו...

הסופרלטיבים שמעתיר סוקולוב על חבר השופטים מעניינים למדי, שהרי מניין לו כי הם בני מעלה שכאלה? מן העתונות הצרפתית? בוודאי לא מהיכרות אישית... ההנחה המוקדמת שהוא הניח לגבי הדמוקרטיה הצרפתית הביאה את סוקולוב לאמץ ללא בדיקה עובדות שעתונאי חייב בבדיקתן. בהמשך הוא מתפלפל לפי הפשט ולפי הדרש במעין דרשיה בין השופטים למבקרים, כשכל צד צודק מבחינתו...

"גלוי המשפט הוא חובה, יסוד וראש פנה בסדרי בתי המשפט בצרפת"... ואם סטו מכך "אין זאת כי אם ראו סכנה בדבר לארץ המולדת... ואנחנו לא חקרנו ולא בדקנו. הנוכל לומר: זכאי! דעת הקהל לא תאמין לנו. ונוכל לענות: לא באשמתנו הננו מגששים באפלה, אך באשמת השופטים אשר נעלו את שערי בית משפטם... ועל זה יענו השופטים..." וכך הלאה וכך הלאה. יש כאן, אפוא, הצטדקות עצמית, אך גם ביקורת כלפי ה"דרייפוסארים" כדוגמת לודויפול. גם הם אינם יכולים לומר זכאי. גם הם אמורים לגשש באפלה.

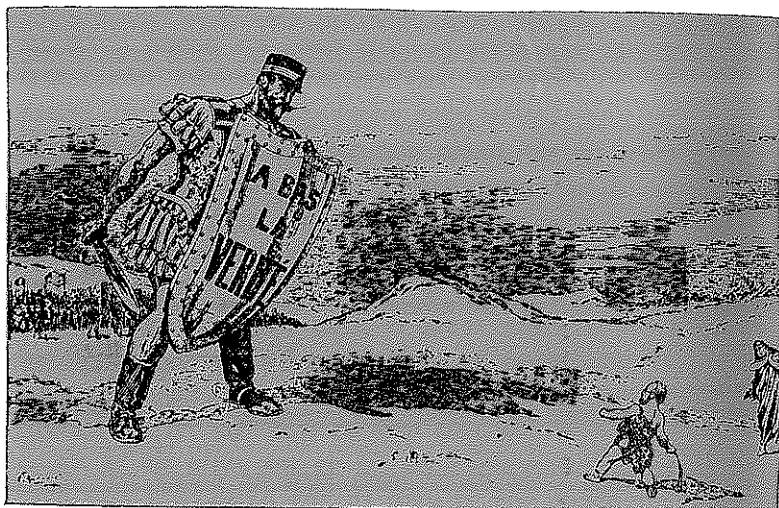
בהמשך מצטט סוקולוב מן העתונות הגרמנית המגנה את התנהגות הממשלה והעתונות בצרפת. וכך, ה"שטרסבורגר פוסט" מצביע על כך שה"Le Temps" המקורב לממשלה טוען כי דרייפוס הודה, שהמסמך המרשיע אכן נכתב בכתב ידו, אך מדובר בברכים "אשר אין בהם חפץ" שמסר בתקווה לקבל עבור ממשלתו "דברים נכבדים מאוד אשר יוכלו להביא לה תועלת רבה". כלומר, אותו סיפור שסוקולוב כלל בתיאור טקס שלילת הדרגה, בעוד ש"לה פיגארו" מודיע כי דרייפוס הכחיש את ה"עלילה" וכי לא הוא כתב את המכתב. מציטוט זה אנו למדים על מוגבלות מקורות "הצפירה". סוקולוב מסתמך על עתון גרמני לגבי ציטוטים בעתונות הצרפתית, שהגיעו אליו, כנראה, באורח חלקי. הוא מתייחס גם ל"מכה"ע האנטיסמטים בצרפת" ש"לא יחדלו להרף את מערכת ישראל בגלל דרייפוס", אך מביע את שמחתו על כך ש"הממשלה לא תשיח אל דעת האלה ולא תשיא את עון היתיד על הרבים". סימוכין להוכחה זו לנכונות טיעוניו (ודימויו) על הממשל הצרפתי,

פילפול המנסה לשלב דברים והיפוכם, שאיננו כתיבה דיאלקטית ואין לו מקום בפובליציסטיקה העתונאית אשר כוחה בבהירותה ובפסקנותה.

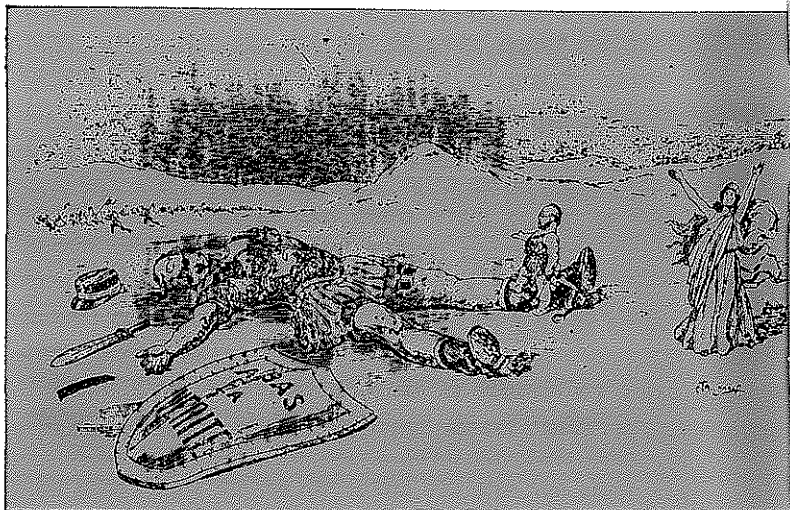
המאמר הופיע במדור "דברי הימים" מן ה-15 בינואר 1895, וכתרוטיו: "משפט דרייפוס — מי הצדיק ומי הרשע? — ספקות והשערות — דבר מה"ע האשכנזים". סוקולוב פתח בטיעון הלגליסטי שעליו כבר חזר: ראשית, סודיות המשפט:

המשפט היה סגור חותם צר, ומה"ע של הממשלה לא יכלו גם לבאר:

אמיל זולה יוצא נגד גוליית, שעל מגינו כתוב: הלאה האמת. לייף, ניו יורק, פברואר 1898



אמיל זולה מכה את גוליית, לייף, ניו יורק, מרס 1898



של עורכו, "הרעיון הלאומי ורעיון ישוב ארץ ישראל" יהיו בראש מעייני "המגיד החדש" (גיליון א', 1893). פוכס עצמו היה פעיל ב"חובבי ציון". כמו "המגיד" המקורי, ראשון השבועונים העבריים (ליק, 1856) — נשאר גם יורשיו בעלי תדירות הופעה שבועית בניגוד ל"שני הגדולים" האחרים, "המליץ" ו"הצפירה". מבחינת הלחצים לתגובה מיידית יכול היה פוכס לקחת "פסק זמן" ממושך יותר. מקום הופעתו בגליציה, בתחומי הקיסרות האוסטרו-הונגרית, העניק לו גישה חופשית יותר לעתונות האוסטרית והגרמנית, וכמובן, גם נטייה לראות את המתרחש מבעד למשקפתן.

בגיליון ה-17 בינואר 1895 מופיע מאמר מערכת של פוכס שכותרתו "חידה סתומה". כבר בתחילתו הוא מכנה את דרייפוס בשם "הבוגד" במרכאות כפולות ומכופלות, כפי שעשה לודוויגול לפינו. כמו סוקולוב הוא בוטה בשופטים, "ראשי אנשי חיל... ידועי שם כבוד... משפטם הוא משפט צדק", אך עמדתו כלפי המשפט שונה בתכלית. דרייפוס וסניגורו, הוא אומר, מכחישים בתוקף את האשמה, ועל פי התרשמות המשקיפים בטקס שלילת הדרגה, "כל העת אשר עמד דרייפוס על הככר לעיני שופטיו, לא היה מראהו כמראה פושע...". המשפט התקיים בדלתיים סגורות, אך גם כך התברר ש"לא נודעה גם לשופטים כל טיבה אשר יכלה להמריץ את דרייפוס לגלות את סודות תכסיסי מלחמות ארצו לממלכה אחרת...". השופטים "חרצו משפט ולא ידעו עד מה... ולכן השאלה עומדת בתקפה: האם חטא באמת דרייפוס?" ושאלה זו גוררת שאלות נוספות: "האם לא עשתה פה יד זר את מעשיה? האם לא הוכנה המכונה הזו ע"י צוררים נבלים משטינים, אשר חפצו להפיל למשואות איש-חיל עברי למען לא יוסיף קום? אהה, מי יודע אם לא ירה על יתר מרחוק אחד בני בלי שם, הפריים ושורצים בימים האלה בארץ צרפת כארבה לרוב חץ שחוט על עברי האמלל ויחד עמו כל בני ישראל?"

זוהי, אפוא, התפיסה ה"ציונית" של האנטישמיות ולכן התשובה ברורה לפוכס: "לא, דרייפוס אינו נבל שפל, הוא איננו פושע מבטן... והנה, בעוד אשר לכל ישרי לב כחידה סתומה הוא משפט דרייפוס, לצוררינו ברור הוא כשמש כי יד כל היהודים באמצע! כל היהודים, עם כבוד עון מבטן ומלידה, חטאו חטא גדול ולא דרייפוס לבדו!"

"המגיד לישראל" הקדיש סידרה ל"יהודים בצרפת ודברי ימיהם". הישגי שוויון הזכויות בן מאה השנים ידועים לו, אך גם חוסר התקווה שלהם מול האנטישמיות המובנית בחברה. בסוף המאמר מביע פוכס תקווה שהבוגד האמיתי "יבוא על ברכיו ויאמר: חטאתי! כבר היו מעשים כאלה!... ועד העת ההיא משפט דרייפוס כחידה סתומה תהי!"

התקווה ל"הפי אנד" אינה מכסה על כך שכציוני אין לפוכס אשליות לגבי שוויון הסיכויים של היהודי גם מול "שופטי צדק".

הוא מוצא בכך שבימים אלה עצמם "העלתה הממשלה שני שרי אלף עברים למעלת בריגדיר-גנרל" (והוא מצרף לידיעה זו שהופיעה גם בעתונים אחרים רשימה של גנרלים יהודים נוספים בצבא צרפת).

סוקולוב המשיך לרבוך בגירתו ולהביא הוכחות, ככיכול, לאשמתו של דרייפוס. למשל ב"הצפירה" מה-4 בפברואר 1895. תחת הכותרת "איך נגלה עון דרייפוס", מובאים ציטוטים מהעתון "לה פטי רפובליק" היודע לספר, כי משרת "ליברלי" מצא בבית ציר גרמניה את ה"כתבים" המרשיעים. שלושה מתוך המישה מומחים שבדקו זאת התליטו, כי זה כתב ידו של דרייפוס, אך שר המלחמה מרסייה החליט לחכות "בטרם יהיה עון הבוגד נכתם באותות ובמופתים". אז הביאו מסמך נוסף, אבל השר לא שוכנע עד אשר קרא לדרייפוס והכתוב לו "סודות" שלא נשלחו לתעודתם, אך הם נמצאו, בשלישית, בבית הציר הגרמני. רק אחרי המכתב השלישי שבו זיהו המומחים את כתב ידו של דרייפוס הוחלט לעצור אותו, כי "נכתם עונו באותות ובמופתים נאמנים". הסיפור הזה, המצוץ מן האצבע, הביא את עורך "הצפירה" למסקנה, כי "כל איש זולת דרייפוס לא יכול היה לדעת מאומה מן הסוד הכמוס אשר נמסר לו."

לזכותו של סוקולוב יאמר, כי אחרי המהפך הכפול — כלומר הסתפחותו למחנה הציוני וחשיפת המזימה נגד דרייפוס, הוא השקיע את כל יכולתו וכשרונו כעורך בסיקור הפרשה המחודשת. עתון "הצפירה", שנכשל בשלב הראשון מול "המליץ" משום שעורכו העדיף לבטא את תמונת עולמו במקום לדאוג לסיקור אובייקטיבי ככל האפשר של הפרשה, משתמש הפעם בפרשה כדי להכות את היריב שוק על ירך. לפרשה ולמשפט המחודש מוקדשים עמודים שלמים, חלקם "סינתזה" של סוקולוב, הפעם "בכיוון הנכון". חלקם דיווחים החתומים "נפ"פ" ו"בט"ס" שאינם אלא דיווחי העתון האוסטרי "נויה פראיה פרסה" (שבו עבד הרצל) והגרמני "ברלינר טגבלט", המגיעים לווארשה בזמן, בעוד ש"המליץ", המקבל אותם כעבור יממה, נאלץ להסתפק בדיווחי סוכנות הידיעות הרוסית. וכדי להשלים את "החזרה בתשובה", נקט סוקולוב בצעד שכל איל עתונות בתקופתו וגם אחריה היה חושב עליו: הוא "קונה" את הנשק הלא כל כך סודי של היריב ושוכר את שירותיו של אברהם לודוויגול ככתב "הצפירה" בפריז. לודוויגול יסקר את פרשת דרייפוס עבור "הצפירה" ושקיע בדפי העתון הזה את מיטב להטו וכשרונו, כפי שעשה, כשעתו, בודד נגד הזרם, מעל דפי "המליץ".⁸

המגיד לישראל

"המגיד לישראל" של קרקוב הוא המשך לתחנתו הקודמת של "המגיד" (ובמשך תקופה קצרה: "המגיד החדש") — ברלין. יעקב שלמה פוכס (1867-1938) ערך את העתון בתקופתו הברלינאית. אחיו יצחק שלמה שהיה כשנה שותפו לעריכה שב לעירו, פריז. לפוכס יש אפוא "שלושה" בעיר האורות. על פי הצהרת הכוונות

דריפוס - הפשי

— "דריפוס חפשי" —

אברהם לודויפול, כסופר "הצבי", 1899

תלגבם מסופרנו המיוחד א לודויפול.

גייט ים בורש הדישע יו השירן עקה הדיע בליה.

בכח החקים בנוגע להמעטת מספר שנות
הענש למי שנפסק דינו למשמר קל והיה
חבוש קדם פסק הדין במאמר יתר קשה
ממה שנפסק עליו

תנתן חפשי לה ל ד ר י פ ו ס

בתנאים הקבועים לזה

צאתו לחפשי יהיה בקרוב.

א בן יהודה

הצבא הקפיטן לברן להובילו אל מקום המעשה, דבר לו דריפוס אודות המשפט, ואמר כי פסק הדין הזה הוא העון היתר גדול שנעשה בשנות מאות האחרונות. ובעוד שלש שנים יתברר הדבר ויצא כאור צדקו, כי משפחתו לא תתן כי ישאר חשד השקר הזה עליו, כי הוא עשיר, כי הוא לא אהב לא שתיה ולא משחקים, ולא היתה לו כל סבה לבגד בארצו, וכי כל האשמה אשר טפלו עליו מיוסדה רק על פסות ניר אחרות שנמצאו בסל הנירים הקבועים בבית אחד מצירי הממשלות בפריס, והבודקים האומרים אשר נמנו לחזות דעתם אם זה כתב ידו של דריפוס היו חלוקים בדעותיהם ושנים מהחמישה אמרו כי לא כתב ידו הוא, וכי שר המלחמה בעצמו יראה בקרוב כי הוא, דריפוס, נקי, ובעוד אשמת שקר שפטוהו. למחרת היום שהתפרסמה בהפיגארו השיחה הזאת בין דריפוס והקאפיטאן לברן, הודיעה וורת [משרד] המלחמה רשמית כי פקיד הצבא הזה אומר כי הוא לא ספר לשום סופר עתונים שיחה כזאת. על זה ענה הפיגארו כי אמנם לא לסופר עתונים ספר לברן הדברים האלה, כי אם דבר כזאת בסוד ידידיו ובני ביתו, ועוף השמים הולין את הקול למערכת הפיגארו.

בניגוד לסוקולוב (ראה לעיל), מביא בן יהודה בצורה מדויקת את דברי הקפיטן לברן, כפי שצוטטו ב"פיגארו" ומנצל אותם כדי להתייבב מאחורי הכחשותיו של דריפוס, בלי להביע, לכאורה, דעה מפורשת משלו.

בגיליון 3 מה' 26 בינואר 1895 מובאת במדור "חדשות בישראל" ידיעה מצרפת על המסע האנטישמי ועל צעדי הפיוס של הממשלה — העלתם כדרגה של קצינים יהודים:

רבים מהעתונים מוסיפים לחרף ולבוות את שם עם ישראל בגלל הקפיטן דריפוס, אך הממשלה חפצה להראות, כנראה, כי היא אינה משתתפת בהשנאה הזאת ליהודים, ותעל שנים מפקידי הצבא בני עמנו, להמעלה היתר עליונה במשרות הצבא, מעלת גנירל... ועוד ראש הוזהר הזמין

בארץ ישראל

שתיקת ה"חבצלת"

כל ניסיון להסביר באורח מנומק את שתיקתו המוחלטת של השבועון "חבצלת" בנושא פרשת דריפוס, בתקופה הנדונה במאמר זה, מצריך מסגרת נפרדת. עתוננו של ישראל דב פרומקין היה בשנים האחרונות ביטאוננו של היישוב הישן ושל החוגים החרדיים שבו. הוא התנגד בחריפות ל"חיבת ציון" ולעתונות של אליעזר בן יהודה. נראה, כי היה לו חלק במעצרו של אליעזר בן יהודה ובהפסקת הופעת "הצבי" (ראה להלן). לעתים קרובות התעלם העתון מסיקור נושאים ציוניים ו"לאומיים".

עם זאת, ניתן למצוא בו ידיעות רבות על האקטואליה המדינית בצרפת בתקופה הנדונה. נראה, כי בשל יחסיה המיוחדים של הקיסרות העות'מאנית עם צרפת, וחלקה של יהדות צרפת ביישוב ארץ ישראל, העיסוק בפרשת דריפוס עלול היה להתקבל כ"בחישה" בענייני הממשל. דווקא על רקע אוירת ההלשנות ופרשת בן יהודה, התנהג "חבצלת" במשנה זהירות. במלים אחרות: העתון אינו מפרסם דבר על ראשיתה של הפרשה.

הצבי

"הצבי", שבועתו של אליעזר בן יהודה, ביטאון החוגים הלאומיים והמתקדמים ביישוב ה"חדש" (התלוי במידה רבה בכרוז רוטשילד בצרפת) וחובבי ציון, "החמיק" את תחילתה של פרשת דריפוס. בשלהי 1893 נסגר העתון ליותר משנה בגלל פירסום מאמר על החשמנאים, שהשלטונות התורכים, אחרי הלשנה "מתאימה", ראו בו משום קריאה למרד.² העתון חידש את הופעתו בט"ו כטבת תרנ"ה (12 בינואר 1895).

מקורותיו של בן יהודה באשר לראשית פרשת דריפוס הם עתונים צרפתים המגיעים אליו מפרז (שאותה הוא מכיר, כידוע, היטב ושומר על קשר עם צרפת ועם תרבותה), מברקים מסוכנויות שהוא מעתיק באיחור, ובעיקר — העתונות העברית באירופה. בדיווחים המופיעים החל מן הגיליון השני הקפיד בן יהודה שלא להביע את דעתו באופן בלתי אמצעי במאמר תגובה או אחר. נראה, כי גם טראומת המעצר וסגירת העתון יכולה להסביר זהירות זו. אבל באמצעות ציטוטים סלקטיביים אין הוא מותיר ספק לגבי עמדתו ה"דריפוסארית".

בגיליון 2, מן ה' 19 בינואר 1895, שבועיים לאחר טקס שלילת הדרגה, פירסם בן יהודה רשימה תחת הכותרת "משפט פקיד הצבא דריפוס" המתבסס על דיווחי "לה פיגארו":

אדות פקיד הצבא דריפוס, אשר נשפט בעון גלוי סודות המלחמה לממשלה נכריה, ספר עד שמיעה כעתון הצרפתי פיגארו, אשר לא הצטין בחבה רבה לנאשם, כי בעת סדר פטולו מעבודת הצבא קרא דריפוס וחזר וקרא שלש פעמים: "נקי אני, תחי צרפתי!" ובכואו פקיד

הסקופ שלא היה

אורי קיסרי "מראיין" את אלפרד דרייפוס

בתחילת שנות ה-30 תבע איתמר בן אבי, עורך "דואר היום" מכתבו בפריז, אורי קיסרי, לראיין את אלפרד דרייפוס. על השתלשלות הפרשה כתב קיסרי בספרו "זכרונות ליום מחר" (תל אביב תשל"ה): ...לא היה זה סוד, כי לכששוחרר הקפיטן המפורסם והוחזר ממקום גלותו באי השדים אל חיק משפחתו כשהוא נקי מכל אשמה, הבטיח דרייפוס לבני-המשפחה, שנגרמה לה, כמובן, עגמת-נפש רבה, כי לעולם-לעולם לא יכתוב זכרונות, לעולם לא ימסור הצהרות, לעולם לא יתראין ובכלל - לא יופיע בפני העיתונות. הייתי משוכנע אפוא, כי זוהי משימה אבודה מראש. אולם אישם בתוכי קסם לי הסקופ הזה, סקופ עולמי, בין-לאומי, שהרה עורכי, ואני החלטתי לנסות את כוחי ויהי מה. ידעתי, כי דרייפוס מתגורר בפריז כשהוא מסתגר בדירתו וכמעט אינו מוציא חטמו החוצה. החילתי אפוא חוקר אחרי תנאי חייו, מנהגיו היומיומיים, וכך הגעתי למידע על שעות צאתו ובואו. וכך, בוקר סגרירי אחד, כשדרייפוס ההיסטורי יצא מביתו במיטב הפרווה והאלמוניות כדי לשאוף אויר צח ולטייל את טיולו השגרתי, נטפתי אליו באמתלה רגילה. שאלתיו למקומו של רחוב מסוים, שהיה ידוע לי, כי כדי להגיע אליו די לצעוד בעקבותיו של דרייפוס, המטייל במסלול ישר וארוך. הייתי משוכנע, כי באדיבות המקובלת על הפריזאים יציע לי הנשאל להתלוות אליו, שכן "אני פונה במילא לאותו כיוון". ואמנם נכון היה החישוב שלי בשלב זה, וכך אירע הדבר בדיוק. אבל זה היה השלב היחיד! כי אם עשיתי עמו במשותף כברת דרך ושוחחתי עמו על "הגשם ומזגהאוויר הנאה", הנה לא היה בדברים הללו שום ענין ראוי להגישו לקוראים, המבקשים לשמוע משהו חשוב מפי האסיר לשעבר של אי השדים. בינתיים היה עלי למהר ולדובבו בטרם אגיע לפרשת-הדרכים ולרחוב עליו שאלתי. ואז אמרתי כמי שקופץ באין מוצא למים או לאש - אמרתי, ללא כל קשר עם מה שנאמר תחילה: "אני בא מפלשתינה... אדוני יודע, ארצם של היהודים..." ראשו של דרייפוס נזדקר אחורנית. "אתה יודע, אדוני", הוספתי ואמרתי, "הציגונות היא תנועה של חוזרים למולדת..." אלא שלדרייפוס לא היתה, כנראה, שום זיקה להאזין לדיסרטציה על הציגונות והוא הפסיק אותי בהשמיעו: "אני מצטער, אדוני..." אני עוד הספקתי לומר: "מאוד היינו רוצים לדעת, בפלשתינה, את דעתך..." אבל האיש שלי כבר חדל מלהקשיב לדברי, אפילו מתוך נימוס. הוא הוסיף את זרועו, הצביע על הרחוב המבוקש, ואמר: "הנה... זה שם".

זה היה הכל. וזה לא היה הרבה אך בן-אבי הצליח בכל-זאת לבשל גם מן המעט הזה משהו שבמשהו. מענין, שבשבעות מספר לאחר-מכן, כשנפגשתי עם גרשון אגרון, אמר לי עורך "פלסטיין פוסט", שהיה לא רק עורך דגול, אלא גם קורא בעל חוש זק ומסקנתי: "הראיון שלך עם דרייפוס היה מצויף". מחייתי ואמרתי: "אבל לא היה בו שום ראיון, לצערך". והוא הגיע בראשו, כמורה באזני תלמידו: "זוהי המיוחד והטוב שבמאמר!"

ארבע או חמש שנים לאחר-מכן הלך דרייפוס לעולמו, ובהקדישו נקרולוג למותו הזכיר "דבר", כי "כתב צעיר, שביקש להשיח את המעונה הגדול לצורך עתון ארץ-ישראלי, נתקל בחומה של סירוב". "הכתב הצעיר", שמשוסימה לא פירש "דבר" בשמו, הייתי אני.

בראש השנה לקבלת האורחים בביתו גם את ראשי הקונסיסטואר של עדת ישראל, וידבר להם רגשותיו אדות החכה של היהודים לצרפת...

כאן שילב בן יהודה הערה משלו, כדי להסביר כי מדובר, "כנראה", בהתנערות הממשלה מן המסע האנטישמי.

בגיליון 4 מה-2 בפברואר 1895 מתפרסמת ידיעה על העברתו, שבועיים קודם לכן, של דרייפוס לאי רה, כדי להמתין שם לביצוע גזר הדין. במהלך העלאתו לספינה אירעו תקריות אנטישמיות חריפות, ודרייפוס הותקף והוכה. אך ההתבטאויות האנטישמיות אינן נזכרות כאן (ככל הנראה בגלל תלות במקורות, שלא הזכירו אותן): "כאשר הובל דרייפוס להספינה לדרוכו לאי ריה, התנפל עליו ההמון במכות וכמטות ומקלים והשוטרים היו חסרי כח להגן עליו ורק בקושי יכלו להביאו להספינה."

באותו גיליון, במדור "בת קול מהעתונים", הביא בן יהודה סקירת עתונות עברית ויהודית על הפרשה. וכאן באה שיטתו ה"סלקטיבית" לביטוי מלא.

"כל העתונים היהודים עוסקים עוד במשפט דרייפוס ובפרט במעשה העתונים הצרפתים המנאצים את שם ישראל בגללו. סופר אחד כהמליץ באר במאמר גדול עד כמה מספק הדבר אם באמת חטא דרייפוס ואשם וחזתם בדברים האלה..." וכאן מובאת מסקנתו ה"ציגונית" של M, הלא הוא אברהם לודויפול. "ברוח זה היה דבר גם המגיד", ממשיך בן יהודה ומצטט ממאמרו של פוכס. לסיום הוא מביא גם את דברי "סופר אחד" מן ה"גיואיש כרוניקל" של לונדון:

כותב הדברים האלה ראה בעיניו משפט אחד מפקידי הממשלה בצרפת שנאשם בגניבת נירי הממשלה. השופטים מצאו כי אמת נכונה האשמה וכל חבריו עזבו את חכרם זה ויכווהו וינאצו את שמו, ואחרי זמן אשר נתברר כי נקי הוא הנאשם, ובשקר טפלו עליו אויבים את האשמה ההיא. הצרפתים קלי דעת הם וידידותם אינה עומדת בפני רוח היתר קלה אשר ישב עליה איזה מקרה ופגע רע.

רק נחום סוקולוב נעדר מרשימת הציטוטים הזאת. אין להניח כי עתון "הצפירה" בניגוד לעמיתיו, לא הגיע לידי בן יהודה, סביר יותר להניח כי התזה של סוקולוב לא "הסתדרה" עם הרעיון שאותו ביקש עורך "הצבי" לבטא באמצעות הציטוטים.

בגיליון 6 (16 בפברואר 1895) מצטט בן יהודה באותו מדור, "בת קול מהעתונים", ממאמרו החריף של לודויפול על יהודי צרפת ה"גנרדיים" שנדפס ב"המליץ" ב-29 בינואר (ראה לעיל). בשלב זה של הפרשה, מלאכתו של בן יהודה נעשתה, אפוא, בידי אחרים.

חידוש הפרשה שימש לבן יהודה עילה ל"עשרות מאמרים סוערים שעשו את ירושלים כמרקחה מדי ערב שבת"¹⁰. הפעם לא החמיץ בן יהודה את הסיפור, אלא ניצל אותו היטב מבחינה עתונאית וניצב בעצמו מאחורי התזות שעליהן הוא הגן.

הוא ישלף עוד קלף וזו כבר לא הפתעה: אברהם לודויפול כ"סופרנו המיוחד" בפריז. לודויפול הוא ה"מומחה" לדרייפוס שעתון המכבד את עצמו חייב לפרסם את כתבותיו.

סיכום

ומעצרו בפקודת השלטון התורכי. גם הוא "פיצה" את הקוראים והתגייס לסיקור נרחב של השלב השני.

★ ★ ★

1. בעשרים השנים האחרונות הופיעו בצרפת בלבד כמאתיים פירסומים על פרשת דרייפוס, על פי רשימה שערכה מוניק לוי.
Monique Levy, *Vingt ans d'études historiques sur l'Affaire, Aperçu bibliographique* (1973-1993), Archives Juives, Liana Levi, Paris, No 27/1, 1994, p. 88
לוי מעירה על מספרם המצומצם של המחקרים שנערכו בישראל ומעלה את ההשערה, כי בארץ ראו את הפרשה כעניין "צרפתי פנימי". התיאור המלא והמעודכן ביותר נמצא בספרו של ז'אן דני ברהן מן האקדמיה הצרפתית.
Jean-Denis Bredin, *l'Affaire*, (nouvelle édition refondue) Fayard/Julliard, Paris 1993
בעברית ראה: מאיר קוטיק, פרשת דרייפוס, תל אביב 1982.
2. Michael R. Marrus, *Les Juifs de France à l'affaire Dreyfus*, Calmann Levy, Paris, 1972. לדבריו, יהודי צרפת אמנם קישרו את פרשת דרייפוס לאנטישמיות, אך חששו שהראשונה היא שמזמינה את השנייה, ולא להיפך. שם, עמ' 255.
3. כהגדרתו של עמוס אילון (הרצל, תל אביב 1982).
4. ראה: אלכס ביין, הרצל ודרייפוס, כתבות ומאמרים של הרצל על משפט דרייפוס (תרגום מאיר מוהר), תל אביב, תש"ה.
5. מאיר קוטיק, שם, עמ' 290.
6. ראה בקשר לכך במאמרי: גדעון קרן, "נחום סוקולוב והפונקציה הרשמית של העתונות העברית", קשר, 2, נובמבר 1987, עמ' 23-28.
7. ראה זכרונותיו של בן ציון כ"ץ, על עתונים ואנשים, תל-אביב, 1983, עמ' 33.
8. התגייסות "הצפירה" לסיקור הפרשה המחודשת הביאה את מספר חותמיו ל-12,000 — שיא בתולדות העתונות העברית. לפי של. ציטרון, "רשימות לתולדות העתונות העברית — הצפירה", העולם, גיליון ז', 14 בפברואר 1930, עמ' 138.
9. יהושע קניאל (עורך), אליעזר בן יהודה בבית האסורים, ירושלים תשמ"ד.
10. גליה ירדני, העתונות העברית בארץ ישראל, 1860-1904, תל-אביב, 1969, עמ' 393.
11. אשר להיסטוריה של יהודי צרפת, תורמת הכרת מאמריו של לודויפול מתקופה זו להארת עמדתם של חובבי ציון המעטים שפעלו אז בצרפת. פעילות זו התרכזת בעיקר סביב הסטודנטים היהודים הזרים (ובתוכם לודויפול) שנהגו להתכנס במסגרת "חברת הסטודנטים האיזראליטים הרוסיים", אך כמעט ולא נותרו מסמכים המתעדים את עמדותיהם הפומביות בתקופה הנדונה.

ניתוח הסיקור של השלב הראשון של פרשת דרייפוס בעתונות העברית באירופה ובארץ ישראל מצביע על חשיבות המרכיב האידיאולוגי שבא לידי ביטוי בגישתם הציונית או הלא ציונית של העתונאים-עורכים וכתבים הנוגעים בדבר. מן הניתוח עולה בבירור כי העתונות הציונית, "המליץ", "המגיד לישראל", "הצב" — גרסה כי דרייפוס חף מפשע, וכי הוא קורבן לעלילה המבטאת את אופיה הכלתי ניתן לתיקון של האנטישמיות הצרפתית. מנגד, העתון הלא ציוני בימים ההם — "הצפירה" — המאמין בעתיד היהודים כאזרחים שווי זכויות באירופה, על פי הדוגמה הצרפתית, נטה להסכים עם הרשעתו של דרייפוס כדי להצדיק את טיעונו כי התנהגות היהודים משפיעה על הופעתה והיעלמה של האנטישמיות במקומות מושבם.

בסיקור הפרשה באה לידי ביטוי גם התחרות בין שני היומנים העבריים באירופה. בתקופה הנדונה במאמר זה יד "המליץ" היתה על העליונה, משום שעמדתו הכרוכה באידיאולוגיה של העתון התבררה כנכונה ומתאימה למציאות, בעוד שעמדת "הצפירה" התמיצה את האמת ההיסטורית, בדומה למרבית המשקיפים בעתונות היהודית ולא-יהודית. זוהי גם מעין התמודדות אישית בין שתי דמויות מרכזיות בתולדות העתונות העברית: עורך "הצפירה" נחום סוקולוב וסופר "המליץ" בפריז אברהם לודויפול. לודויפול הוא זה שניצח בהתמודדות גם בגלל הקונצפציה העתונאית השונה של השניים. "המליץ" מדווח ממקום ההתרחשות, בעוד שסוקולוב ו"הצפירה" מעבדים חומרים המגיעים אליהם בצינורות תקשורת שונים על מגבלותיהם והטיותיהם. כאשר התחדשה הפרשה שזר סוקולוב את שירותיו של לודויפול כסופר "הצפירה" בפריז והוא שסיקר עבורו את המשפט המחודש. זוהי הודאה בנצחוננו המוקדם ובכך הפך סוקולוב בכשרון את נצחוננו של לודויפול לנצחוננו המקצועי של "הצפירה", שלא רק שהעלה את תפוצתו והביס את "המליץ" בסיקור הפרשה, אלא גם תפס, בסופו של דבר, את מקומו בתור ביטאון מרכזי של התנועה הציונית.¹¹ בארץ ישראל סיקר אליעזר בן יהודה את הפרשה תוך אהדה ברורה לדרייפוס, אך בזהירות מובנת לאחר תקופת הסגירה הארוכה של העתון